

ZPRÁVY Z VÝZKUMU A DISKUZE

JIŘÍ ANDĚL, ZUZANA PAVLASOVÁ

POSTAVENÍ VYSOKOŠKOLSKÉ GEOGRAFIE V SYSTÉMU HODNOCENÍ VYSOKÝCH ŠKOL

ANDĚL, J., PAVLASOVÁ, Z.: The Standing of University-Level Geography in the University Ranking System. – Informace ČGS, 32, 2, pp. 26–33 (2013). – Current university evaluation trends highlight the use of objective criteria for calculating university rankings. The paper focuses on criteria and indicators used in individual evaluation frameworks, the pros and cons of such evaluation, and on the position of Czech universities in the global context with a particular emphasis on the standing of geography and geography departments. **KEY WORDS:** evaluation of universities – methods of evaluation – university rankings – global context – geography

1. Úvod

V současné době existuje snaha po co nejobektivnějším vzájemném měření úrovně vysokých škol. Jaká jsou kritéria hodnocení a jaké se používají indikátory, jaká jsou negativa jednotlivých hodnocení, jak si stojí naše vysoké školy v žebříčcích nejproslulejších univerzit světa a jaké je postavení geografie? Zodpovězení těchto otázek je cílem tohoto článku. Na rozdíl od zahraničí (např. Mroz 2010; Richard 2012; Razvan 2007) se touto tematikou odborné články u nás zabývají spíše okrajově (Kofroň 2012; Raška, Anděl 2012), převážně jsou součástí úvah o objektivnějším financování vysokých škol Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy – např. Zásady a pravidla financování veřejných vysokých škol pro rok 2012 (<http://www.msmt.cz/file/14725>).

2. Metodika hodnocení vysokých škol

Metodiky hodnocení většinou vycházejí z obdobných základů a používají podobné indikátory. Výrazně diferencovaná je však váha mezi kritérii a indikátory. Nejvíce frekventované jsou následující čtyři metodiky. Jedna z „nejstarších“ a nejvíce propracovaných je QS (Quacquarelli Symonds) World University, zveřejňující žebříčky a příslušnou metodiku od roku 2004. Ta původně byla publikována v Times Higher Education 2004–2009 jako Times Higher Education – QS World University Rankings. V roce 2010 vytvořil Times Higher Education ve spolupráci s Thomson Reuters vlastní novou metodiku, zatímco QS vytvářela žebříčky podle původního systému. Žebříček uvádí až 700 vysokých škol, z toho 400 nejlepších je sledováno individuálně a zbytek ve skupinách (Top Universities, online).

Metodika QS World University Rankings je složena z pěti indikátorů:

- 1) akademický ohlas (váha 40 %) vychází ze vzájemného hodnocení akademických pracovníků a využívá odpovědi a hlasování cca 33,7 tis. odborníků z více než 140 zemí; účastníci ankety mohou nominovat až 30 vysokých škol ve svém oboru, přičemž nesmějí hlasovat pro svoji vlastní (Zirulnick 2011); průzkum představuje přehled o významu dané vysoké školy v globální hierarchii z pohledu odborníků;
- 2) podíl studentů (váha 20 %) – počet studentů na jednoho akademického pracovníka;
- 3) citační ohlasy (váha 20 %) – původně vycházel indikátor z databáze Thomson Reuters a od 2010 využívá Scopus (důvodem bylo znevýhodňování neanglicky psaných prací v databázi Thomson Reuters); počet ohlasů za posledních 5 let se dělí počtem akademiků; nižší váhou se autoři metodiky snaží zobjektivnit obory, jako je umění a humanitní směry, které generují nízké citační ohlasy;
- 4) hodnocení potenciálními zaměstnavateli (váha 10 %) – podobně jako u prvního indikátoru se jedná se o hodnocení jakožto určitého barometru kvality výuky; zaměstnavatelé jsou požádáni, aby stanovili pořadí vysokých škol podle kvality a uplatnění;
- 5) mezinárodní orientace (váha 10 %) – internacionalismus se sleduje jak u studentů, tak akademiků.

The Times Higher Education World University publikuje mezinárodní žebříčky v britském časopise Times Higher Education. Pracuje na podobném principu jako předchozí hodnotitel (v roce 2011 se jednalo o 31 tis. akademických dobrovolných hodnotitelů, jejichž počty jsou rámcově „vyvážené“ podle oborů), pracuje však s databází Thomson Reuters (Times Higher Education, online). První žebříček byl zhotoven v roce 2010. Kritizovány jsou některé partiální problematiky. Podle tohoto hodnocení jsou v nevýhodě univerzity mimo anglosaské tradice zaměřené na společenské a humanitní vědy, kde hlavním publikačním nástrojem jsou knihy, které jsou jen zřídka vztahovány k citačním záznamům. Navíc váha citačních ohlasů byla zvýšena na 37 % (hodnocen je počet článků a citační impakt na jednoho akademického pracovníka). Kritizována byla i nevyváženost hodnotitelů podle makroregionů – 44 % bylo hodnotitelů z Ameriky (zejména USA), 28 % z Evropy a 28 % z ostatních částí světa. Každý akademik – hodnotitel mohl jmenovat 15 nejprestižnějších institucí ve svém oboru, nejčastěji byla uváděna Harvardská univerzita (Mroz 2010).

Do trojice nejprestižnějších hodnotících metodik se řadí i Akademický žebříček světových univerzit (The Academic Ranking of World Universities – ARWU), obvykle známý jako žebříček „Shanghai“, zpracováváný Šanghajskou univerzitou (Shanghai Jiaotong University) od roku 2003 (Academic Ranking of World Universities, online). Kritika tohoto hodnocení se dotýká relativně jednostranné orientace na výzkum – uplatňují se kritéria jako počty Nobelových a jiných cen, citační indexy atd. Metodika má vytipovat nejlepší akademické instituce, které se mají stát v oblasti vědy a výzkumu vzorem pro čínské univerzity. Kritizována je rovněž nevyváženost mezi přírodními a sociálně orientovanými disciplínami a absence indikátorů odrážejících kvalitu výuky (Razvan2007).

Poslední v tomto příspěvku uváděnou metodikou hodnocení je žebříček „Web“ či Webometrics. Od roku 2004 provádí měření na základě dat z internetu španělská kybernetická laboratoř – the Consejo Superior de Investigaciones Científicas

(CSIC). Hodnotí se na základě 4 kritérií, dostupných na internetu: celkový počet webových stránek ve vyhledávači Google, institucionální prestiž, excelence a otevřenost – internacionalizace (Ranking Web of Universities, online).

3. Výsledky hodnocení

V pořadí vysokých škol podle jednotlivých metodik sledujeme výrazné rozdíly. Podle metodiky QS prvenství v roce 2011–2012 náleží Massachusetts Institute of Technology, podle Times pak California Institute of Technology a podle posledních dvou uváděných metodik Harvardské univerzity. Ta se podle jednotlivých metodik objevuje do pátého místa, podobně jako Massachusetts Institute of Technology. U ostatních institucí jsou diference velmi výrazné – např. University of Cambridge a University of Oxford jsou podle prvních tří metodik v první desítce, ale podle metodiky Web se objevují na 20., resp. 25. pořadí. Důvodem je již zmiňované přisouzení enormní váhy indikátoru spojeného s citačními ohlasy, kde obě britské univerzity nevykukají.

Dominují vysoké školy v USA, v metodice QS a Times jim však ještě úspěšně sekundují britské univerzity. Podle metodik více jednostranně zaměřených

Tab. 1 – Pořadí nejprestižnějších univerzit na světě podle jednotlivých hodnocení (2010–2012)

QS	Univerzita	Země	Times	ARWU	Web
1	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	USA	5	3	2
2	University of Cambridge	GB	7	5	20
3	Harvard University	USA	4	1	1
4	UCL (University College London)	GB	17	21	43
5	University of Oxford	GB	3	10	25
6	Imperial College London	GB	8	24	
7	Yale University	USA	11	11	16
8	University of Chicago	USA	10	9	18
9	Princeton University	USA	6	7	35
10	California Institute of Technology (Caltech)	USA	1	6	24
15	Stanford University	USA	2	2	3
22	University of California, Berkeley	USA	9	4	4
	Columbia University	USA	14	8	12
	Cornell University	USA			5
	University of Minnesota	USA			6
	University of Pennsylvania	USA			7
	University of Wisconsin Madison	USA			8
	University of Illinois Urbana Champaign	USA			9
	Michigan State University	USA			10

Vysvětlivky: Pořadí dle QS = QS World University Rankings, dále Times = The Times Higher Education World University, ARWU = The Academic Ranking of World Universities, Web = the Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)

Zdroj: Academic Ranking of World Universities, <http://www.shanghairanking.com> (11. 1. 2013); Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info> (11. 1. 2013); Times Higher Education – Education news and university jobs, <http://www.timeshighereducation.co.uk> (11. 1. 2013); Top Universities, <http://www.topuniversities.com> (11. 1. 2013)

Tab. 2 – Pořadí nejprestižnějších evropských univerzit podle jednotlivých hodnocení (2011)

QS	Univerzita	Země	Times	ARWU	Web
1	University of Cambridge	GB	2	1	1 (20)
2	UCL (University College London)	GB	5	3	4 (43)
3	University of Oxford	GB	1	2	2 (25)
4	Imperial College London	GB	3	5	
5	ETH Zurich (Swiss Federal Institute of Technology)	CH	4	4	3 (29)
6	University of Edinburgh	GB	6	9	7 (64)
7	University of Bristol	GB	21	18	
8	Ecole Polytechnique Fédérale de Lausanne	CH	8	34	
9	The University of Manchester	GB	11	6	
10	École Normale Supérieure, Paris	F	14	5	
	London School of Economics and Political Science	GB	7		
	Karolinska institutet	S	9	7	
	Ludwig-Maximilians-Universität München	D	10	10	
	University of Copenhagen	DK		8	

Vysvětlivky: QS – pořadí dle QS = QS World University Rankings, dále Times = The Times Higher Education World University, ARWU = The Academic Ranking of World Universities, Web = the Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), v závorce je uvedeno pořadí ve světě (dle metodiky Web)

Zdroj: Academic Ranking of World Universities, <http://www.shanghairanking.com>; Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info> (11. 1. 2013); Times Higher Education – Education news and university jobs, <http://www.timeshighereducation.co.uk> (11. 1. 2013); Top Universities, <http://www.topuniversities.com> (11. 1. 2013)

(hlavně na citační ohlasy a citační indexy) jako je metodika ARWU se objevuje mezi devíti nejprestižnějšími institucemi pouze jedna neamerická – University of Cambridge na pátém místě (viz tab. 1). Na čele pořadí se objevují instituce zaměřené převážně na „tvrdý vědecký výzkum“. Zcela specifická je metodika Web, kde mezi 56 americkými vysokými školami se objevuje na 15. místě brazilská Univerzita São Paulo, dále dvě kanadské a britské a jedna mexická. To podle kritiků jednoznačně ukazuje, že hodnocení podle omezeného počtu indikátorů dává nutně zkreslené výsledky, žebříček dále dokumentuje určité „citační lobby“ amerických univerzit, které představují do značné míry uzavřené cykly. To může být i určitým varováním pro naše vysoké školství.

Univerzita Karlova v Praze se objevuje až na 286. místě podle QS, ve skupině 301–350 podle Times, podle ARWU ve skupině 201–300. Nejlépe vychází podle hodnocení Web – 81. místo, kde je vysoce hodnocena současná prezentace na webových stránkách (Presence Rank – dokonce 32. místo na světě a 15. v Evropě), podle Impact Rank však zaujímá 153. a podle excelence 266. příčku. Na 104. místě podle Web hodnocení nalezneme Masarykovu univerzitu v Brně (příznivé 27. v Evropě) a 264. pořadí zaujímá ČVUT Praha (Ranking Web of Universities, online).

Dominantní postavení v Evropě mají britské vysoké školy – univerzity v Cambridge a Oxfordu, University College a Imperial College v Londýně. Skvělé postavení u všech hodnotitelů zaujímá švýcarský ETH Zurich (Swiss Federal Institute of Technology).

Ostatní subjekty již jsou podle jednotlivých hodnotících metodik výrazně rozkolísané co do pořadí, platí to např. pro University of Bristol, která se objevuje v hodnocení QS na 7. místě, ale podle dalších kritérií míří k 20. příčce. Nejuznávanější francouzskou vysokou školou je pařížská École Normale Supérieure a německou mnichovskou Ludwig-Maximilians-Universität (QS World University Rankings 2011). V tab. 2 je u hodnocení Web vedle pořadí v závorce uváděno postavení ve světě, které znovu dokumentuje patrně nižší objektivitu této hodnotící metodiky – např. čtvrtá nejprestižnější evropská univerzita – University College London – zaujímá ve světě až 43. místo.

4. Hodnocení vysokoškolské geografie

Hodnocení vysokoškolské geografie je v těchto přehledech poněkud omezené, neboť pouze metodika QS nabízí podrobný pohled i na jednotlivé obory. Hodnocen je nejen výzkum, ale i kvalita výuky, uplatnění absolventů a internacionalizace. Hodnoceno je pět skupin vědních oborů:

- 1) Umění a humanitní vědy
- 2) Inženýrství a technologie
- 3) Biologické vědy a medicína
- 4) Přírodní vědy
- 5) Společenské vědy

Geografie je zde řazena do první skupiny, kam patří:

- 1) Filozofie
- 2) Moderní jazyky
- 3) Geografie
- 4) Historie
- 5) Lingvistika

V této souvislosti je jen třeba ocenit patrně optimálnější zařazení syntetické vědy jako je geografie (s předmětem výzkumu na rozhraní sociálních a přírodních systémů) do skupiny spolu s filozofií a historií.

Z tab. 3 sledujeme určitou dominanci anglosaského geografického vysokého školství, která však není tak jednostranná jako při posuzování vysokých škol jako celku. V popředí se objevuje australská, singapurská a japonská univerzita. Poslední sloupec v tab. 3 udává pořadí příslušné univerzity, tak jak se objevuje v celkovém žebříčku při zakomponování všech jejích částí a může poukázat na rámcové postavení geografie a jejího významu na příslušné univerzitě. V tomto pohledu vynikají kalifornské univerzity v Berkeley – UCB (v geografickém žebříčku 2., ale v celkovém až 22. místo) a v Los Angeles – UCLA (5. resp. 31.). Podobné postavení mají i tři neanglosaské univerzity. Opačná je situace u Massachusetts Institute of Technology (MIT), který zaujímá nejprestižnější postavení mezi vysokoškolskými pracovišti, ale geografie zde figuruje až na 18. místě. Obdobně jsou na tom i londýnské školy University College – UCL (4. resp. 27.) a Imperial College (6. resp. 35. místo). Vysokoškolská geografie Karlovy univerzity je ve skupině 101–150, spolu např. s Lomonosovovou univerzitou v Moskvě či s pařížskou Sorbonnou. To jen ilustruje výborné postavení geografie na této české univerzitě ve světě, kdy v porovnání s celkovým řazením se dostává o cca 150 míst dopředu (286. příčka UK jako celku).

Tab. 3 – Pořadí nejprestižnějších geografických pracovišť (dle QS 2011)

QS	Univerzita	Země	Skóre	Pořadí celkem
1	University of Oxford	GB	87,2	5
2	University of California, Berkeley (UCB)	USA	85,4	22
3	Harvard University	USA	83,7	3
4	University of Cambridge	GB	83,5	2
5	University of California, Los Angeles (UCLA)	USA	71,2	31
6	Australian National University	AUS	69,8	24
7	Stanford University	USA	68,3	15
8	Yale University	USA	67,6	7
9	University of Chicago	USA	65,1	8
10	National University of Singapore (NUS)	SNG	65,0	26
11	Princeton University	USA	64,5	9
12	University of Tokyo	J	64,4	30

Zdroj: QS World University Rankings. In: Top Universities, <http://www.topuniversities.com> (11. 1. 2013)

Tab. 4 – Pořadí nejprestižnějších evropských geografických pracovišť (dle QS 2011)

Pořadí		Univerzita	Země	Skóre
Evropa	Svět			
1	1	University of Oxford	GB	87,2
2	4	University of Cambridge	GB	83,5
3	13	London School of Economics and politology	GB	63,8
4	24	University of Edinburgh	GB	54,5
5	27	UCL (University College London)	GB	49,2
6	28	University of Manchester	GB	49,1
7	35	King's College London (University of London)	GB	45,0
8	37	Durham University	GB	44,6
9	39	Lund University	S	44,1
10	40	University of Amsterdam	NL	43,5
11	43	University of Bristol	GB	42,2
12	44	University of Warwick	GB	41,9

Zdroj: QS World University Rankings. In: Top Universities, <http://www.topuniversities.com> (11. 1. 2013)

Poslední tab. 4 již dokresluje pozici jednotlivých geografických institucí v Evropě a podtrhává dominanci britských škol, kde se až na konci první „desítky“ objevuje nizozemská univerzita v Amsterdamu a švédská univerzita v Lundu, Karlova univerzita zaujímá v Evropě 52. místo.

5. Závěr

Uvedený příspěvek se snaží zdokumentovat hodnotící aparát a principy pro měření „kvality“ vysokých škol. Ukazuje se, že některá hodnocení mohou mít subjektivní „nádech“ a dávání důrazu na jeden indikátor (či skupinu obdobných

indikátorů) nemusí vést k uspokojivým výsledkům. Ilustruje, že nelze hodnotit pouze výzkum (zejména prostřednictvím citačních ohlasů a to z prostého důvodu, že datové doplnění tohoto indikátoru je velice snadné a jednoduché), ale důležitá je kvalita výuky, možnosti uplatnění absolventů a internacionalizace.

Ukazuje se dosti nešťastným zařazení geografie mezi přírodní vědy, neboť se potom na ni vztahují obdobná kritéria jako na převážně analytické vědní disciplíny. Ještě tristnější je „postavení“ geografie v číselníku Klasifikace oborů CEP & CEZ & RIV platný pro Informační systém výzkumu, experimentálního vývoje a inovací. Tam se geografie objevuje jako „přílepek“ k jednomu ze 123 vědních oborů.¹ Proto se nedivme, že se na náš obor hledí z pohledu jiných disciplín často s despektem. V Evropské unii je přiřazování geografie k jednotlivým fakultám velice diferencované – i uvnitř jednotlivých zemí. Např. v Británii i Německu se geografie objevuje na přírodovědeckých či humanitně orientovaných fakultách. Např. v Oxfordu existuje fakulta Antropologie a geografie (se 40 zaměstnanci), naproti tomu v Cambridge je geografie součástí Přírodovědecké fakulty (se 45 zaměstnanci) a specializuje se i na kulturní a historickou geografii. V ostatních zemích v západní části EU patří geografie spíše mezi humanitní obory, zatímco na východě převládá řazení geografie na přírodovědecké fakulty – např. ve Španělsku nalezneme geografii na fakultách humanitních či na fakultě geografie a historie, ve Francii na fakultách humanitních a společenských věd. Určitou výjimkou v rámci zemí východní části EU je Rumunsko, kde existují fakulty Geografických věd. Autoři již nyní připravují samostatný článek, který se zabývá rozborem řazení geografie na fakulty v rámci Evropské unie.

Literatura:

- Academic Ranking of World Universities, <http://www.shanghairanking.com> (11. 1. 2013)
- KOFRONĚ, J. (2012): Geografie fragmentovaná jako geografie úspěšná? Postmoderní sen noci ostravské. *Informace ČGS*, 31, č. 1, s. 1–10.
- MROZ, A. (2010): Leader: Only the best for the best. *Times Higher Education*, <http://www.timeshighereducation.co.uk/408968.article> (16. 9. 2010).
- Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info> (11. 1. 2013)
- RAŠKA, P., ANDĚL, J. (2012): Instituce akademického prostředí regionálního rozvoje. In: Koutský, J., Raška, P. a kol.: *Akademické prostředí v regionálním rozvoji: deskriptivní analýza*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem.
- RAZVAN, V. F. (2007): Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of word universities. *Scientometrics*, 72, č. 1, s. 25–32.
- RICHARD, H. (2012): Power and responsibility – The growing influence of global rankings. *University World News*, <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20120630083447805> (21. 9. 2012).

¹ V číselníku Klasifikace oborů CEP & CEZ & RIV platného pro Informační systém výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?id-sekce=1374>) se geografie objevuje v 10. skupině oborů Vědy o Zemi. Přitom samostatnou skupinu mají např. zemědělské, chemické či inženýrské vědy. Geografie je součástí oboru DE Zemský magnetismus, geodesie, geografie. Není v této klasifikaci tedy ani na stejné úrovni jako Morfologické obory a cytologie (EA), Mikrobiologie, virologie (EE) či Zemědělské stroje a stavby (GB), Hnojení, závlahy, zpracování půdy (GD). Srovnatelné vědní disciplíny zde mají ve své „skupině oborů“ 5–10 oborů, geografie ani samostatný obor nemá.

Times Higher Education – Education news and university jobs, <http://www.timeshighereducation.co.uk> (11. 1. 2013)
Top Universities, <http://www.topuniversities.com> (11. 1. 2013)
Zásady a pravidla financování VVŠ na rok 2012, <http://www.msmt.cz/file/14725> (11. 1. 2013)
ZIRULNICK, A. (2011): New world university ranking puts Harvard back on top. The Christian Science Monitor.

Pracoviště autorů: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem; e-mail: jiri.andel@ujep.cz, zuzana.pavlasova@ujep.cz.

Citační vzor:

ANĎĚL, J., PAVLASOVÁ, Z. (2013): Postavení vysokoškolské geografie v systému hodnocení vysokých škol. Informace ČGS, 32, č. 2, s. 26–33.